

שמעתא עמיקתא

גליון תרע"ה | פרשת בא | תשפ"ו | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם יש בחלקי בשר עוף משום בורר

א. מלאכת ברירה וגדרה. ב. שיעור המלאכה / איך משערים השיעור. ג. אופנים שברירה מותרת. ד. טעם ההיתר דברירה לאלתר. ה. שני מיני אוכלים. ו. איסור דאורייתא או דרבנן. ז. בורר דבר שלא החליט שלא לאכלו בסעודה. ח. מין אחד. ט. גדר שני מינים. י. תפוחים מתוקים וחמוצים. יא. מיני בשרים / חלקי עוף / בשר צלי, מבושל או מתובל. יב. יש לו טעם שונה מחמת דבר אחר / דבר הנאכל עי"י הדחק.

א. מלאכת ברירה וגדרה

תנן **בשבת** (נע.) אבות מלאכות ארבעים חסר א' הזורע כו' המעמר והדש והזורה הבורר כו'. ו**פרש"י** הזורה - ברכת לרוח. הבורר - פסולת בידיו. המרקד - בנפה, ובגמ', פריך: הני כולחו חדא היא, דלהפריש פסולת מתוך אוכל נעשות שלשתן, ע"כ. ומש"כ רש"י דבורר היינו ביד לכאז' צ"ע שהרי בגמ' דף ע"ד מבואר דברירה ביד הוא טעם לפטור. ועי' בהגהות דברי נחמיה.

ויש לדון האם ברירה הוא תיקון האוכל או הפרדת הפסולת. ולכאז' נפ"מ בזה כשבורר את הפסולת עם קצת אוכל, דאם ניזיל בתר הפסולת כיון דאכתי מעורב באוכל אין כאן ברירה, אבל אם ניזיל בתר האוכל כי כאן ברירה כי חלק זה של המאכל תוקן. ועי' ברש"י שפירש "דלהפריש פסולת מתוך אוכל נעשות שלשתן", משמע דעיקר המלאכה היא הפרדת האוכל מהפסולת. ועיי"ש (נע.) דבגמ' שהקשו דהיינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד. ו**פרש"י** דכולן מלאכה א' הן "דמפריש אוכל מן הפסולת". וכ"כ שם ע"ד ע"ב (ד"ה חייב). ומשמע דאזלינן בתר האוכל. ונר' דרש"י במשנה עוסק בצורת עשיית המלאכה ועל כן פירש שהוא ברירת פסולת מתוך האוכל. ובשאר המקומות דמיייר בתכלית המלאכה פירש שהיא הפרדת הפסולת מהאוכל דהיינו תיקון המאכל. ועי' **בירושלמי** (שבת פ"ז ה"ב) דאיתא היה יושב על גבי כרי וברר צרורות כל היום אינו מתחייב. נטל לתוך ידו כרוגרית ובירר חייב. רבי יונה בעי עשה כן בשבת, ע"כ. ופירש **הקה"ע** ואינו מתחייב. שעדיין צרורות בכרי ולא הועיל כלום בברירתו. ומוכח שמלאכת ברירה הוא תיקון המאכל. וכ"כ באג"ט (זורה ס"ק א ומרקד ס"ק ה אות ג) וע"כ כל שלא נתברר כל האוכל אינו מתחייב. אלא דעיי"ש (בורר אות ד) שכתב דהבבלי חולק על הירושלמי דאף אם ברר חלק אסור, וקיי"ל כהבבלי.

והנה ה**ט"ז** (סי' שיט ס"ק ג) כתב דשנופלים זבובים לכוס לא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס דהו"ל כבורר פסולת אלא יקח מן המשקה קצת עמהם. ומשמע מדבריו דאין האיסור שהמאכל תוקן אלא ביטול התערובת.

ועי' **בישועות יעקב** (סי' שיט ס"ק א) שהקשה דבורר אין מלאכה שאצ"ל דהרי א"צ להפסולת כלל אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו והרי הוא נקבא את המת לקבור, ותירץ דענין מלאכת בורר הוא שמפסולת אינו ראוי לאכילה וגם האוכל אין ראוי כ"כ לאכילה עם הפסולת שבתוכו גלל כן הוא מפריד הפסולת מן האוכל וא"כ **המלאכה אינה נקראת על ברירת הפסולת רק דמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה** וזהו מלאכה הצריכה לגוף האוכל דמשוי ליה אוכל גמור, עיי"ש. ועי' מש"כ לחלן בענין זה.

ב. שיעור המלאכה / איך משערים השיעור

וכת' **הרמב"ם** (שבת פ"ח ה"יא) דהזורה או הבורר כרוגרת חייב. ופירש **המגיד משנה** שהמקור לזה הוא בשבת (נא) דאיתא שם דמחבץ חייב משום בורר וכבר נזכרה למעלה ברייתא השנויה שהמחבץ כרוגרת והזורה והבורר והמרקד שיעור אחד להם. וכן הוא ברש"י (שבת עד. ד"ה פחות) שהשיעור כרוגרת. ועי' **בשמעתא עמיקתא** דריון תקס"ט בענין ברירה בכלים ושיעור הברירה בזה. ועי' בפמ"ג (סי' שיט מ"ז ס"ק ג) שכת' דצריך גרוגרת אוכל לתחייב. ו**המנ"ח** (מצוה לב זורה אות ד) כת' דמסתבר דצריך שישאר גרוגרת מהאוכל, דכיון שבאוכלין הוי חשוב כרוגרת א"כ האוכל עצמו צריך להיות כרוגרת.

ג. אופנים שברירה מותרת

איתא **בשבת** (נע.) היו לפנינו שני מיני אוכלים בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור ואם בירר חייב חטאת, מאי קאמר, אמר אביי הכי קאמר בורר ואוכל לאלתר, בורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר נעשה כבורר לאוצר, וחייב חטאת, עיי"ש. וכת' **התוס'** שם בשם ר"ח (שבת עד. ד') שיש שלשה דינים בבורר, לאלתר דבד מותר לכתח', בקוון ובתמלוץ פטור אבל אסור, בנפה ובכברה חייב חטאת. וכ"כ **הרא"ש** (סי' ד, ה"ר"ן (לב. ברייוף) ו**הרמב"ם** (שבת פ"ח ה"יב)).

אלא **שהמכריע** (סי' כג) כת' דלפי מסקנא דשמעתא אם בורר ואוכל או בורר ומניח אותה הסעודה שהוא יושב בה **אם בירר ביד מותר לכתח' ואפי' פסולת מתוך אוכל**, אבל **אוכל מתוך פסולת כיון דשינוי קעביד פטור אבל אסור**, ע"כ. וכן נרא' מהעבודת הקודש לרשב"א (בית מועד ש"א סי' א אותיות א-ה), וכ"כ **הפמ"ג** (סי' תקי מ"ז ס"ק ג) דאפשר דהרשב"א ס"ל דפסולת מאוכל ביד לאלתר אין חיוב חטאת. והביאו **הבה"ל** (סי' תקי ד"ה אם). ו**הנש"א** (ח"ב כלל פ' אות א) כתב דהרשב"א ס"ל דכל שבורר ביד הוי כבורר כלאח"י. ועי' **בבה"ט** (סי' שיט ס"ז ג) שכתב בשם מהר"י אבולעפאי בדעת **הרמב"ם** (פ"ח ה"יג) דבורר פסולת מתוך האוכל נמי מותר לאלתר. ו**המהרי"ט צהלון** דחה דבריו, ע"כ.

אולם **הר"ח** (שבת עד.) ו**הרמב"ן** (נע. ד"ה וכתב עוד) אסרו בכל גוונא. וכן פסקו **היש"ש** (ביצה פ"א סי' מב) ו**השו"ע** (סי' שיט ס' א). ו**הברכ"י** (אות ה) כת' דהוראה יראה בתשובת של מהר"י **אבואלעפאי** דלא עלה על לבו לומר דפסולת מתוך אוכל לאלתר שרי, ע"כ. וכת' **בבה"ל** (על סע' ד סד"ה מתוך אוכל) שמ"מ מצרפים דעת המקילין לעוד צדדים.

ד. טעם ההיתר דברירה לאלתר

ועי' ברש"י (שם עד. ח"פ בורר ומניח) שבליאר דבורר לאלתר שרי כי אין זה דרך בוררין. ולכאז' אין כוונת רש"י להיתר דלכאח"י במלאכת שבת דהרי אין כאן שינוי במעשה הברירה אלא כוונתו דאין זה דרך הבוררין אלא דרך אכילה ואין זה מלאכת ברירה כלל. וכן מבואר בר"ח (נע.) שכת' דבכה"ג לאו מלאכת מחשבת היא, דלא קא מכוון במלאכה אלא לאכילה. ו**המ"א** (סי' שכ ס"ק ז) כת' **דבורר בידו אוכלת לא מוקרי ברירה דהוי דרך אכילה**. וכ"כ **הגר"ח** (אות א), **המ"ב** (הקדמה שם ס"ק ו-ו) ו**הכה"ח** (אות י).

ה. שני מיני אוכלים

ועי' **בתוס'** (שם ד"ה היו לפנינו) שגרסי בגמ' דלעיל היו לפנינו "שני" מיני אוכלין בורר ואוכל, וכתבו דכן פירש ר"ח דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול ע"כ. וכן פסק **הרא"ש** (שם פ"ז סי' ד). ו**הרמב"ם** (פ"ח ה"יג) כת' דהבורר פסולת מתוך האוכל אפי' בידו א' חייב כו'. הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפי' לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב, היו לפנינו שני מיני אוכלין מעורבין בורר א' מאי ומניח לאכול מיד, ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום כגון שבירר בשחרית לאכול בין הערבים חייב, ע"כ.

והטור (סי' שיט) כתב דאם היו לפנינו ב' מיני אוכלים אותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת ואסור לבררו. וז"ל **השו"ע והרמ"א** (סעי' א), היו לפנינו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח (השני כדי) לאכול מיד, ע"כ. וכתב **המ"א** (ס"ק ד) דכוונת הרמ"א למי"ש הטור דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל ואי"כ צריך לברור לו שרוצה לאכול, אבל איפכא לא דהוי פסולת מתוך אוכל. ו**הפמ"ג** שם פירש **שהרמ"א** הוציא דברי השו"ע מפשטן שנקט כהרמב"ם שמבואר דבשני מיני אוכלין יכול לברור גם מה שאינו רוצה ע"ד לאכול את המין הרצוי. וכן הביא **הבה"ל** (שם על סעי' ג ד"ה ומניח), ושוב כת' שאם דעת **הרמב"ם** הוא כהרמ"א לא ברירא דיש שאינם סוברין כן, עי' במאמ"ר בשם **הרי"ר דוד עראמה** בפירושו להרמב"ם דלא אסרינן אלא בבורר פסולת גמור מתוך אוכל משא"כ בב' מיני אוכלים וכל שבורר כדי לאכול לאלתר שרי עיי"ש, ומי"מ אין לזוז מדברי הרמ"א, ע"כ.

ו. איסור דאורייתא או דרבנן

ועי' **בישועות יעקב** (שם) שכת' ע"פ דרכו לעיל אות א', דדוקא פסולת מתוך אוכל דאין ראוי לאכילה כלל מתחלה ומשוי ליה אוכל ע"י הברירה הזאת חשיב מלאכה שצריכה לגופה, אבל בשני מיני אוכלין כשמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאכלו חשוב משאצ"ל כיון דאוכל זה שרוצה לאכול כעת ראוי לאכילה אף אם לא נפרד האוכל השני ופרידתו הוא רק מחמת שכעת אין נפשו חשקה בו, ע"כ. וכת' **הבה"ל** (סדס"ה לאכול) דלפי דבריו יהיו דברי הרמב"ם הנזכר בשו"ע ס"א לשיטתו דמלאכה שאצ"ל חייב, אבל לדידן דפסקין דמלאכה שאצ"ל פטור לא יהיה חייב בבורר אותו שאין חפץ לאכול אפי' בכלי, ורק אם בורר אותו שחפץ לאכול לאלתר ובכלי לא בידו לאחר זמן וקשה דלפי דבריו אמאי העתיקו הפוסקים דס"ל דמשאצ"ל פטור את הדין דאותו שאינו חפץ לאכול מקרי פסולת, וא"א לומר דלקהל העתיק זה כמו שמוכח בדברי **הישועות** י"ש, שם, ועי' צ"ל דגם בשני מיני אוכלים המעורבים מתיפה כל מין ע"י ברירת חבריו ממנו וע"כ מיקרי מלאכה הצריכה לגופה, ע"כ.

פניני הלכה

הפסיד תפלה מחמת שהיה עסוק בהרווחת ממון האם רשאי להשלימה

א. אמרינן **בברכות** (כו.) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתיש, שחרית מתפלל מנחה שתיש, וכו', טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קורבנו. מיתביי מעות לא יוכל לתקון וחסרונו לא יוכל להמנות, מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית, או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית, וחסרונו לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם. א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקין שבטל במזיד, אמר רב אשי דינא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ.

וכתב **הרא"ש** (פ"ד סי' ב) כתב גאון וז"ל ביטל מעוות שאינו יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר מצוה לית ליה, משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתיים לתשלומין שביטל רשאי ושכר תפלה רחמי אית ליה.

וכ"כ **לדינא בטור** (סי' ק"י) והא דיש תפלה לתשלומין דוקא בטעה או נאנס, אבל אם הזיד מעוות שאינו יכול לתקון הוא, ומיהו אם ירצה יתפלל נדבה ויש לו שכר תפלה דרחמי. [ובסי' רל"ד כתב כן בשם הגאון].

וכת' **הב"י** דכ"כ **הרשב"א** (כו.) בשם רבינו האי גאון. ונר' שאע"פ שאינו מחבש בה כלום חוזר ומתפלל אם רצה, מאחר שאילו טעה ולא התפלל תפלה זו בשוגג היה חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה, כשהזיד ולא התפלל אותה נהי דאינו חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה ממ"מ אם רצה להתפלל אותה שכר תפלה דרחמי אית ליה ואין כאן מקום לחידוש כלל. ע"כ.

וכ"כ **לדינא בשו"ע** (סי') אם הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה, ואם רצה יתפלל אותה נדבה, ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה.

מיהו **בב"ח** (סי' ק"ח) כתב בסקנת דבריו דאחר העיון נראה דלא יתפלל בנדבה בלא חידוש, וכדין משלים תפלתו בתפלה שאינה סמוכה לה דס"ה דצריך לחדש בה דבר [והובאו דבריו בעי"ת (ס"ק ח)]. וכיוצ"ב כתב בהגהות **הגר"א** (סי' ו) דדברי **הב"י** צ"ע דמאי שגא ממי שמשלים בתפלה שאין סמוכה לה דכתב בס"ה דצריך לחדש בה דבר ע"ש.

ויעויין עוד בב"ח בסי' רל"ד דכתב לבאר הא דהטור הביא דברי הגאון דוקא בדיני תפלת מנחה, משום דלא אמר הגאון דבריו אלא בתפלת מנחה, משום בתפלת שחרית וערבית צריך לחדש בה דבר. ויעויין מ"ש על דבריו אלו בא"ר (סי' ק"ח ס"ק ח).

ויעויין **במשנ"ב** (סי' ק"ב) דכתב על דברי השו"ע דא"צ חידוש דהב"ח והגר"א פסקו דצריך חידוש [ולא חילק בין שחרית וערבית למנחה].

ב. וכתב **הב"י** (סי' ק"ח) כתוב **בבה"ד** (סי' ה) שנשאל על מי שהלך אצל גויים מחמת חוב שיש לו על ארמאים והאריכו עמו בדבריו ויכוח ופשרות, ולא היה יכול ליפטר מהם אא"כ בא לידי הפסד באותו חוב ונוקט לשהות עמהם עד שעבר דין תפלת המנחה, אי דיינינן ליה כמזיד לענין להתפלל ערבית שתיים או לא. והשיב דנראה דבכה"ג לאו מזיד מקרי ודמי לאונס, והביא כמה ראיות דכל היכא שמבטל המצוה לצורך ממנו שלא יבוא לידי הפסד מיקרי אונס, וכן מבואר בדברי הרמב"ם בפ"ג (תפלה ח"ח) שמי שהיה טרוד ועיי" כן לא התפלל תפלה אחת בזמנה יש לה תשלומין.

וכ"כ **בשו"ע** (ס"ח) וכן מי שהיה טרוד בצורך ממנו **שלא יבוא לידי הפסד** ועיי" כן הפסיד מלהתפלל וכו' כולם חשובים אנוסים ויש להם תשלומין. והנה מציינ **בחסיד אלפא"ם** (סי' ק"ח סי' ט) שכתב וז"ל מי שהיה טרוד בצורך ממנו שלא יבא לידי הפסד **מן הקרן** ועיי" כן הפסיד מלהתפלל יש לו תשלומין. ע"כ. וכ"כ **בבא"ח** (שיר פ"י מנפטים סט"ו). והביא דבריהם **בכה"ח** (דריחה סופר צו"ל - ס"ק ל"א). ומבואר דס"ל דהיכא דהיה עסוק בהפסד רווח אינו יכול להשלים תפלתו דחשיב כמזיד.

ז. יצחק דבר ש'לא הליט שלא לאכלו בסעודה

כתב **בבה"ל** (סי' שטט על פני ד"ה מתוך אוכל) בשם **הפמ"ר** דאסור לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע, דהו"ל בורר כו', והנה אין העולם נוהרין כו' ואמרתיו לחפש עליהם זכות דהיינו לא מיבעיא אם העצמות רכיכי וראויים ג"כ לאכילה **דמצוי הוא דאף לאחר שמפרידם חוזר ואוכלם** דבודאי אין שם פסולת עליהו כלל, ע"כ. משמע שאף כשבורר דבר שאין רצונו לאכלו עתה אלא שמצוי שיאכלנו באותה סעודה, לא חשיב פסולת בכה"ג. וכעין זה פסק ה**גריש"א זצ"ל** (אשרי האיש ח"ב פכ"ה אות מה) **ח. מין אחד**

ועי' **בתורה"ד** (סי' נו) שכת' דאין ברירה אלא בשני מינים, אבל לא במין א', דודאי דוקא נקט התנא וכן כל המחברים שני מיני אוכלין. וכן פסק ה**רמ"א** (סי' א) וכת' דע"כ מותר לברור חתיכות גדולות מתוך קטנות ממין א'. אולם ה**ט"ז** (סי' א) יצא לחלוק מסברא דאף במין א' יש ברירה. וסיים דכיון דיש כאן חשש איסור דאו' יש להחמיר. **והמ"ב** (סי' טו) **והכה"ח** (אות ט) פסקו להקל. ויעוי' **בט"ז** שם שהוכיח כדבריו, **מהמהרי"ל** בהל' פסח שכת' דלדוד מצה ביו"ט של פסח מותר דקיי"ל אין טחינה אחר טחינה, אך יזהר שלא יברר הפרורים הגדולים מתוך הקטנים כי איסור בורר יש באוכלין, ע"כ. אולם ה**פמ"ג** (מ"ז שם) דחה ראייה זו, ד"ל דפירורי מצה מקמח הנטחן הוה כשני מינים, ואפשר דשם א"א לעשות יעגולים כשיש חתיכות גסות, ע"כ. ולפי"ז י"ל דאף במין א' שייך בורר, והיינו כשחלק מהמין הוא מקלקל או מפריע בתערובת דכיון דחשיב פסולת איכא משום בורר.

ט. גדר שני מינים

ועיי"ש **בתורה"ד** שנקט דשני מיני דגים לאו מין א' מיקרי, דהא פסק **בא"ז** (ע"ה) דמיני דגים חלוקים בשמן מיקרי מין בשאינו מינו לענין ביטול איסור, כ"ש להאי מילתא. והביאו ה**ב"י** (סי' שיט). ועי' **בחו"ד** (סי' צח ס"ק ג' ד"ה ומעתה) שנקט דלענין מין במינו בשמא בעינן שיהיה מבורר בשם אחד וכל מידי דמימלך עליה שלחו לאו בר מיניה, ע"כ.

והפמ"ג (א"א ס"ק ה) יצא לדון מהו שני מינים, וכת' דאפשר וויינקשי"ל (גוגדגניות) **שחורות ולבנות** וכדו' מקרי שני מינים, עי' **במ"א** (סי' רכה ס"ק א') **אם חלוקים בטעמן או בשמן לענין שהחיינו** ה"ה כאן, וצ"ע. גם אם מיני מתיקה, שמאלץ קיכליך (מאפה נילוש עם שמן) עם האניק קיכליך (מאפה נילוש עם דבש), י"ל דשני מינים הוה כל שחלוקין בטעמן. ועיי"ש א"א ס"ק יט) **שכת' דמשמע כל שחלוקין בטעמן או בשמן, כשני מיני דגים טעם א' להם, רק בשמן הוה שני מינים, עי' בתורה"ד** (שם) **ובש"ד** (ו"ד סי' קז ס"ק א), ע"כ. מבואר דס"ל דמשי"כ ה**תורה"ד** דכל שחלוק בשם הוי תרי מינים לאו דוקא הוא, אלא אף טעם לחוד קובע. ועי' **במ"ב** (סי' טו) שהביא דברי ה**פמ"ג** להלכה.

והנה ה**פמ"ג** הנ"ל ציין לעיין **במ"א** סימן רכ"ה (סי' י) שכת' **שאפי' אין חלוקין בשמן אין חלוקין בטעמן** כגון תאנים לבנים ותאנים שחורות ב' מינים. וזו ומברך שהחיינו על שניהם, וסיים בשם **המטה משה** בשם ה**ס"ח** דאפי' יש להם טעם א' כגון אדומים ושחורות, א"כ נמצא דמפ"ש שהמ"א בשם ה**ס"ח** ס"ל דלבנות ושחורות אפי' טעמם שויין חשיב ב' מינים, מ"מ הכא משמע מה**פמ"ג** דמחמת שינוי צבע לחוד לא סגי להקרא ב' מינים, אלא בעינן שינוי טעם או שם.

ולפי ה**תורה"ד** שנקט דמין א' תלוי "בשם" כמו בענין ביטול איסור, מאכל שבא לתקן מאכל אחר כגון לימון בתוך כוס תה יש לדון אם נחשב כמין א', דהרי כתי ה**מ"ב** (סי' תקינ ס"ק י) דכל מידי דלחזותא וטעמא עביד, בכלל מין במינו, ע"כ. וצ"ע.

י. תפוחים מתוקים והמוצאים

ולכאורה לה**תורה"ד** דאזלינן בתר שם י"ל דתפוחים ומתוקים וחמוצים חשיב מין אחד. אלא דעי' **בפמ"ג** (סי' שיט מ"ז סס"ק ב) שכת' שתפוחים ומתוקים וחמוצים את"ל מין א' ממש הוה אפי"ה כל ששונא חמוצים פסולת מקרי לגבי דידיה. ולפי ה**מגיד משנה** המובא להלן שנקט שברירת דבר הנאכל בדחק חשיב ברירה מדרבנן, ה"ה בזה אף אם שונא חמוצים מ"מ נאכלים ע"י הדחק מקרי, ולית חיוב חטאת, ע"כ. וה**מ"ב** (סי' טו) הביא ספקו של הפמ"ג האם תפוחים חמוצים ומתוקים מקרי מין א' אם לא ואם מחמת חמיצותו אין ראוי לאכול הוה בודאי דומה לפסולת ויש בזה משום איסור ברירה ואפי' נאכלים ע"י הדחק יש בזה איסור מדרבנן, ע"כ. **והערוה"ש** (אות יז) פסק דתפוחים חמוצים ומתוקים כששניהם ראויים לאכילה מקרי מין א'.

יא. מיני בשרים / חלקן עוף / בשר צלי, מבושל או מתובל

ועי' **בחי"א** (ככל טז אות ה) שכת' דכשהמאכלים קצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות האחרים, כגון שנקדחו מכח הבישול איזה חתיכות דגים ורוצה לברור אותן שלא נקדחו אפי' במין א', או שבישל ב' דגים ממין א' ביחד ודג א' הוי חי והדג השני מת, בודאי גם בזה שייך ברירה וצריך לברור זה שרוצה לאכול עכשיו, ודמי ממש לעלין מעופשין דלהלן. וכן מיני עופות נחשבים כמינים שונים. וכן בשר צלי ומבושל, הוי ב' מינים לענין זה (וכן משמע בתה"ד), ע"כ. וכן העתיק ה**מ"ב** (סי' טו).

ולכא' צ"ע אמאי ה**מ"ב** פסק בענין תפוחים ומתוקים וחמוצים דהוי ספק אם חשיב ב' מינים, ובענין בשר צלי ומבושל נקט בפשיטות דחשיבי ב' מינים, וצ"ל דבכה"ג פשיטא ליה כי ודאי יש לו שם אחר דבמשמע **בתורה"ד** דבכה"ג חשיב ב' מינים (והחיי"א גופא למד כן מהתורה"ה) ומה"י ניחא דאף ב' מיני עופות ודאי חשיבי ב' מינים. ועוד יש לחלק מהא תפוחים דשאני התם שרוב העולם אוהבים גם החמוצים משא"כ בבשר מבושל וצלי שלכולם יש שינוי מהותי בטעם ד"ל דודאי חשיב ב' מינים. ומ"מ בענין חלקים השונים של עוף י"ל דלכו"ע חשיב כמין א'. וכן דעת ה**גריש"א והגרני"ק זצ"ל** (איל משולש פי"ג הנה יז) דכיון שאוכלים את כולם, רק שיש מי שיותר נוח לו בזה או בזה לפי חשקו כעת, אין זה חילוק במינים. דלא כדעת ה**גרש"א זצ"ל** (מאור השבת ח"ג עמ' תסה) שנקט שחלק העליון והחלק התחתון של העוף כב' מינים חשיבי. וכן פסק ה**תשובות והנהגות** (ח"ב סי' קפה אות י) כיון שאינם שוים במראיהם וגם יש מקפידים בטעמן.

ועופות ובערים וכדו' ממין א' מתובלים באופנים שונים י"ל דאכתי בכלל מין א' הם דתיבול אינו עיקר המאכל והוא כאריה דרביע עליה. ועי' **בפמ"ג** (שם מ"ז ס"ק ב) שהביא דדעת ה"ט"ז לאסור במין א' גדולות מקטנות, ו**כ"ש שוין ומהם ממולאים** וכדו'. ומשמע דממולאים ולא ממולאים חשיב מין א' אע"פ שטעמיהם שונים מחמת דבר אחר. ובדרך זה מצינו **לתשובות והנהגות** (ח"ב סי' קפה אות ב:) שכת' דחלה מתוקה ולא מתוקה שאין כל א' מכיר החילוק אלא כשטועם, נר' שהמיקל להחשיבם כמין א' יש לו על מה לסמוך. וכן י"ל ע"פ המבואר בסמוך.

יב. יש לו טעם שונה מחמת דבר אחר / דבר הנאכל ע"י הדחק

איתא **בשבת** (קטז - קסז.) יוה"כ שחל להיות בשבת מותר בקניבת ירק מפני עגמת נפש. ופרש"י מותר בקניבת ירק - דשבות לאו איסור דאו' הוא, אלא דרבנן, והכא משום עגמת נפש, שמתקן ואינו אוכל כו'. ועיי"ש **ברש"י** (קיד: ד"ה וליתקט) שכתב דשרי בקניבת ירק תלוש, **לנתק העלין מן הקלחין כדי להשוותם**, שיהיו מוכנים לחתכן ולפרמן. וכן מבואר **ברמב"ם** (שבת"י פי"א ה"א). וביתר ה**מגיד משנה** (שם) דלא מקרי בורר אלא כשבורר מתוך פסולת גמור או מין אוכל ממין אוכל אחר, אבל הכא הכל מין אוכל א' ואין העלין האלו פסולת גמור ולא ראויין להקרא פסולת ו**אפשר שראויין לאכילה ע"י הדחק** וכיון שכן אין בזה אלא משום שבות והותר ביוה"כ, ע"כ. יוצא דהיכן שאין הפסולת פסולת גמור, כגון שאפשר לאכלו ע"י הדחק איכא איסור ברירה מדרבנן. וכן נקט ה**מ"א** (סי' תריא ס"ק ב) וסי' שטט ס"ק א') **ע"פ המ"מ. והא"ר** (סי' שיט אות ה) כת' דאין ראיה **מהמ"מ** ד"ל האיסור שמכין לחול, או דאינו לאלתר. **והברכ"י** (אות ה) **והפמ"ג** (א"א ס"ק א) דחו דברי ה**א"ר**. וכן ה**מ"ב** (סי' שיט ס"ק ז) פסק **כהמ"א**.

ויש לעיין אמאי בכה"ג אסור רק מדרבנן תפק"ל דיש לו טעם אחר דהרי אינו נאכל אלא ע"י הדחק ומבואר לעיל בשם הפמ"ג דטעם לחוד קובע ב' מינים, וצ"ל בדעת המ"א דהטעם דבכה"ג לא חשיב מה"י' כשני מינים, כי שם א' לו והטעם השונה אינו אלא מחמת עיפוש ולא מחמת המין עצמו, משא"כ דברים אחרים שיש להם טעם אחר הגורם לשינוי שם, ושינוי שמו הוא מחמת עצמותו, בכה"ג חשיב כמין אחר. ולפי"ז י"ל שפרי נקי המעורב באותו מין אך אינו נקי חשיב כמין אחד.

מסקנא דרינא

א' אסור לברור פסולת מאוכל בשבת וכל שברר אוכל בשיעור גרוגת חיוב. **ב'** אין ברירה אלא בשני מינים, בין שהמין האחד הוא אוכל והאחר הוא פסולת, בין ששניהם אוכל אלא שאינו רוצה לאכול האחד באותה סעודה. אולם במין א' אין משום ברירה (אא"כ חלק מהמין מקלקל בתערובתו כגון שחלקו גושים המפריעים לאכילה המאכל, דבכה"ג חשיב פסולת). ג' אין משום איסור ברירה כשעושה דרך אכילה, דהיינו שבורר אוכל מתוך פסולת, כל על מנת לאכול לאלתר. ז' גדר שני מינים תלוי בשם המאכל או בטעמו דכל שהוא שונה באופן מהותי מוגדר כמין אחר כגון בשר צלי ומבושל. אבל שינוי צבע לחוד ללא שינוי שם או טעם נחשב מין אחד. ה' תפוחים חמוצים ומתוקים אע"פ ששניהם אותו שם וראויים לאכילה, אם האוכל לא אוהב את טעמו מחמת חמיצותו יש מסתפקים אם חשוב כמין א' דכיון שמקפיד י"ל דנחשב שינוי מהותי, ויש מקילין אף באופן זה. ומ"מ אם מחמת חמיצותו אין ראוי לאכילה אל משום איסור ברירה מה"י'ת. ואם נאכלים ע"י הדחק יש בזה איסור ברירה מדרבנן דכל שהוא מאותו המין אלא שאינו נאכל על ע"י הדחק אסור מדרבנן, ועל כן חתיכות מאכל שחלק מהם נשרפו מחמת הבישול דינם כשני מינים. ז' חלקי עופות שונים דינם כב' מינים, אולם חלקים שונים של עוף נר' דחשיבי מין א'. ומסתבר דאף אם מתובלים באופנים שונים (כ' ואם א' מבושל וא' צלוי חשיב ב' מינים כנ"ל). ועי' **בשמעא עמיקתא** גליון תקס"ז בענין איסור ברירת תפחים.

[ונדולה מזו מצינו **במקור חיים** (סי' ט"ח) דהעלה דדוקא הפסד ממון רב לפי יכולתו נקרא אונס כמבואר בריב"ש סי' שכ"ז וסי' צ"ט ורי"ן, ובהגה' יויד' סי' רל"ב ס"י"ב, ששא"כ ממון מועט לגבי מצוה לא מקרי אונס, וא"כ הכל לפי יכולת האדם ויכולתו, ודלא כתי"ה סי' ה' והוא מייש כאן (המחבר). ואפשר דתיה לא מיידי רק בשערי זה לא זכר תפלתו וכו'. ובאהע"ז סי' ל"ח ס"ד משמע דאפי' הפסד ממון רב אינו נקרא אונס. וצ"ע].

מיהו המענין בתה"ד יראה דאחר שהביא ראיה מריש פרק אלו מגלחין (מ"ו יד:) דהמחזור אחר אבדתו אונס הוא, דחזינן דכל היכא דמבטל המצוה לצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד מקרי אונס. הביא ממי דברי הגמ' בברכות (ח:) הזהרה בת"ח ששכח תלמודו מחמת אונס, דפרש"י שחלה או שנטרד בדוחק מזונות. ודברי המרדכי בפ"ק דשבת דכתב בשם ר"ת אההיא דאין מפליגין בספינה דלא מקרי דבר הרשות אלא הולך לטייל, אבל הכל לסחורה כדי להרויח מזונות, חשיב לדבר מצוה. דמכל הני משמע דלא מקרי מויד, והוי כמו טעה או שגג להתפלל דאית ליה נמי תשלומין. ועוד מיייתי שם ראיה מהא דאמרין בברכות (ט:) דאבוח ושומאל ולוי הוה מקדימין להתפלל. דפרש"י שחיו משללין קודם מקרי מהער, ולפי' התוס' קודם נץ החמה, וחזינן דהוי מבטלין עיקר זמן תפלה בשביל עסקהן אפי' לכתחילה, וא"כ י"ל דבדעיבד דלא איקרי פושע ומוזיד אם מעביר הזמן בשביל הפסד ממון.

ומהני ראיות מוכח דלאו דוקא היכא דאית ליה הפסד מן הקרן, אלא אפי' היכא שהוא לצורך הרווחה בכלל טעה או שגג הוא ויכול להשלים תפלתו.

וכן מצינו **בחי"א אדם** (ככל כ"ז ס"ה) שכתב - אבל אם טעה שהיה סבור שיש לו עוד זמן להתפלל וכו' או שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד דזה נקרא צורך מצוה וכו', ונ"ל דאפי' היה טרוד לקנות ולמכור סחורתו כל לא מקרי אונס (וכן מוכח מהראיות שהביא בתרומת הדשן והביאם הגר"א. וכן נ"ל עוד ראיה במדרש ריש נצבים הלכה אדם מישראל שלא התפלל שחרית וכו' או מקוצר שהיה עושה צרכיו וכו') ומשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה לה וכו'. עכ"ל. וכ"כ בסתמא **במשנ"ב** (סי' כ"ד) דאם היה טרוד לקנות ולמכור סחורתו וע"י כך עבר זמן תפלה חשוב כאונס ויש לו תשלומין. וציין מקורו (שה"צ ס"ק מ"ה) בחיי אדם.

ג. ובעולת תמיד (סי' ט) דאםתורה"ד נר' דדוקא כשבורר ההיזק נקרא אונס אבל אי לא ברור הנוק אפשר דבכלל מזיד הוא. וצ"ע. ע"כ. אולם **בא"ר** (סי' ט) כת' דלענ"ד נר' מדבהיאר ריהא מאבד אבידה (מ"י"ק ד.) משמע דאף באין ברור לו ההיזק דמי לאונס. וגם בזה יש להעיר דמדתה"ד נר' דאף היכא דיכול לבא לידי הרווחה בכלל שוגג או טעה הוא, וא"כ כ"ש דא"צ שיהיה הנוק ברור.

ויעוי' **בפמ"ג** (משב"ז ס"ק יז) דאחר שהביא דברי העי"ת והא"ר כתב דכיון דהוי ספק נראה דיתנה. וכ"כ לדינא **בבה"ל** (ד"ה וכן מי) דיתפגל ויתנה אם אני חייב הרי זה לחובתי אלא לאו הרי היא נדבה. ונראה דהיכן דאין דברי החיי אדם סותרים לדברי האי"ר, דהא במשנ"ב לא כתב דהיכא דהפסיד תפלה מחמת שהיה טרוד למכור ולקנות סחורה יתנה קודם תפלתו. וצ"ע.

העולה לדינא א. מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד וע"י כך הפסיד מלהתפלל, חשוב כאונס ויש לו תשלומין. ב. י"א דהיינו דוקא בהיה טרוד שלא יבא לידי הפסד מן הקרן, אבל אם היה טרוד שיפסיד רווח חשוב כמזיד ואין לו תשלומין.

וי"א דאף באופן זה חשיב כאונס. וכן עיקר. ואם רוצה להוציא עצמו ממח' יתנה קודם תפלתו דאם הוא חייב תהא לחובתו ואם לאו תהא נדבה.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלולי שליט"א

מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני שבת

הזהירות בתפילות שבת גם בג' ראשונות ואחרונות -
"יונת ביום השביעי, פירש"י כביכול הכתיב בעצמו מנוחה וכו', אף דכתיב בדבר ה' שמים נעשו, ילמד ממנו אדם שיקדש בדיבורו בשבת, כמ"ש (שבת קיג.):
ודבר דבר שלא יהיה דיבור של שבת כדיבור של חול,
ואין הכוונה על ריבוי דברי חול לבד, דא"כ הול"ל שלא ידבר בשבת דברי חול, אלא הכוונה הוא, שיקדש את פיו ולשונו בקדושה יתרה, בין בלימוד בין התפילה, כגון שלשה ראשונות ששוין בשבת כמו בחול, יתקדש בשבת יותר מבחול, כי הכל תלוי בקדושת המחשבה...
שאפילו אותו דיבור של חול עצמו, כשתדבר אותו בשבת יהיה בקדושה יתירה".

(פנים יפות, פרשת יתרו עה"פ לא תעשה כל מלאכה. ועיי"ש)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

© **שמעא עמיקתא - תנרם להצילחת התורם ומשפחתו** - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503-767-052